

Drawing the Role and Place of the Concept of Social Capital in the Formation of a New Islamic Civilization

Samaneh mansouri *

Mojtaba samadi **

Received: 2020/05/06

Accepted: 2020/10/11

Abstract

The concept of social capital, as presented by various scientists, mostly includes concepts such as trust, cooperation and mutual cooperation between members of a group or a community, participation and aspects of social structure that form a purposeful system and turn them towards interests. The subscriber leads. Accordingly, today, the concept of social capital and, in a way, the importance of communication, is one of the important components in explaining the pattern and roadmap for achieving a New Islamic Civilization.

Ayatollah Khamenei, as the most important theorists in the field of New Islamic Civilization, has drawn a special geometry for this civilization that has a special place in social capital. Researchers in the present research are trying to examine the position of the concept of social capital in their view of civilization. To this end, they first tried to answer the question of what the concept of New Islamic Civilization means from their point of view and what are the most important features of its realization? And what is the place of social capital indicators in this definition?

To answer these questions, first, the social capital literature was reviewed by documentary analysis-libraries, then the definition of New Islamic Civilization and indicators of social capital were extracted from the statements of Ayatollah Khamenei by the method of Grounded Theory, and finally a clear picture of the status and importance of communication(Social capital) was obtained in the formation of the new Islamic civilization along with a comparative comparison with the current picture of social capital in Western civilization.

Keywords: Social Capital, New Islamic Civilization, Communication, Trust, Social Responsibility.

* PhD Candidate, Department of Social Science, Azad Islamic University, Tehran, I.R.Iran.

s86.mansuri@gmail.com

 0000-0001-8405-5612

** PhD Candidate, Department of communication, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

samadimahallati@gmail.com

 0000-0001-6549-0248

ترسیم نقش و جایگاه مفهوم سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۱۷

سمانه منصوری *

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۲۱

مجتبی صمدی **

چکیده

مفهوم سرمایه اجتماعی آن‌طور که توسط دانشمندان مختلف ارائه شده بیشتر دربرگیرنده مفاهیمی چون اعتماد، همکاری و همبازی متقابل میان اعضای یک گروه یا یک جامعه، مشارکت و جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی است که نظام هدفمندی را شکل می‌دهند و آن‌ها را به سوی منافع مشترک هدایت می‌کنند. بر همین مبنا، امروزه مفهوم سرمایه اجتماعی و به نوعی اهمیت یافتن ارتباطات، یکی از اجزای مهم در تبیین الگو و نقشه راه دست‌یابی به تمدنی نوین اسلامی به شمار می‌آید. رهبر معظم انقلاب^{مدظله} به عنوان مهم‌ترین نظریه‌پردازان حوزه تمدن نوین اسلامی، هندسه ویژه‌ای را برای این تمدن ترسیم نموده‌اند که توجه به سرمایه اجتماعی جایگاه خاصی را داراست. محققان در پژوهش پیش رو در تلاش هستند تا جایگاه مفهوم سرمایه اجتماعی را در نگاه تمدن‌سازی ایشان مورد واکاوی دقیق قرار دهند؛ به همین منظور سعی نمودند که ابتدا به این سؤال پاسخ دهند که مفهوم تمدن نوین اسلامی از منظر ایشان به چه معناست و مهم‌ترین شاخصه‌های تحقق و تبلور آن کدام‌اند؟ و شاخص‌های سرمایه اجتماعی در این تعریف از چه جایگاهی برخوردار هستند؟ برای پاسخ به این پرسش‌ها ابتدا ادبیات سرمایه اجتماعی به روش تحلیل اسنادی- کتابخانه‌ای مروری اجمالی شد، سپس تعریف تمدن نوین اسلامی و شاخص‌های سرمایه اجتماعی به روش داده‌بنیان از بیانات رهبر معظم انقلاب^{مدظله} استخراج گردید و در انتها تصویری روشن از جایگاه و اهمیت ارتباطات (سرمایه اجتماعی) در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی در کنار مقایسه تطبیقی با تصویر کنونی سرمایه اجتماعی در تمدن غربی بدست آمد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، تمدن نوین اسلامی، ارتباطات، اعتماد، مسئولیت اجتماعی.

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران،

جمهوری اسلامی ایران، (نویسنده مسئول).

s86.mansuri@gmail.com

 0000-0001-8605-5612

** دانشجوی دکتری علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

samadimahallati@gmail.com

 0000-0001-6549-0248

مقدمه

زمینه‌سازی مناسب نظری و سیاستی در راستای فرآیندی که برای انقلاب اسلامی ایران از سوی رهبر معظم انقلاب^(مدظله) ترسیم شده است، وظیفه خطیری ایجاد کرده که بر عهده پژوهشگران و صاحب‌نظران حیطه‌های مختلف علمی به ویژه پژوهشگران علوم انسانی در کشور گذاشته شده است. رهبر معظم انقلاب^(مدظله)، تحقق انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ را گام اول از فرآیندی پنج مرحله‌ای می‌داند که در راستای گذار به گام نهایی یعنی تمدن نوین اسلامی می‌بایست سه مرحله دیگر یعنی ایجاد نظام اسلامی، ایجاد دولت اسلامی و ایجاد کشور و جامعه اسلامی را پشت سر بگذارد. (بیانات رهبر معظم انقلاب^(مدظله)، ۱۳۸۴ / ۵ / ۲۸) هرچند، نگاه فرآیندی بدان معنی نیست که برای تحقق هر یک از این مراحل، مراحل بعدی را نادیده بگیریم، بلکه توجه به شاخص‌ها و ویژگی‌های هر مرحله سازنده هر گام بوده و می‌تواند بر سازماندهی و حرکت پویا و داینامیک در این مسیر بیانجامد. در این میان، تبیین تمدن نوین اسلامی و نوع نگاهی که به این مرحله وجود دارد و نیز، تصویری که از آن ترسیم می‌کنیم، خود تعیین‌کننده‌ترین گام برای بازسازی و هدایت سایر گام‌های پیشین به شمار می‌رود.

قابل توجه این که مقاله پیش‌رو موضوع سرمایه اجتماعی به عنوان یک منبع اجتماعی در روابط میان افراد و دربرگیرنده شبکه اجتماعی، مدنی و سیاسی و همچنین اعتماد بین افراد و نظام اجتماعی (Espeller berg, ۲۰۰۱) را در بحث تمدن‌سازی مورد بررسی قرار داده است. این پژوهش سعی دارد به این پرسش‌ها پاسخ دهد که در مرحله اول منظور از مفهوم تمدن نوین اسلامی چیست و این مفهوم دارای چه مولفه‌ها و شاخص‌هایی است؟ و در مرحله بعد مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های تمدن‌سازی نوین اسلامی کدام است؟ این مولفه‌ها در تمدن نوین اسلامی چگونه تعریف

می‌شوند و از چه جایگاهی برخوردار هستند؟ از همین رو متکی بر متن پژوهی و تکیه بر یکی از تکنیک‌های تحلیل داده‌های متنی (روش داده بنیاد) به سراغ بیانات رهبر معظم انقلاب^{مدظله} رفته و در تلاش است تا تصویری روشن را در پاسخ به این پرسش‌ها ترسیم نماید که زمینه مقایسه تطبیقی با شاخص‌های تمدن غربی را فراهم آورد.

۱. پیشینه تحقیق

با نگاهی بر پژوهش‌های صورت گرفته با محوریت تمدن نوین اسلامی، با گستره گوناگون و متنوعی روبرو می‌شویم که از الزامات تا اصول این دایره مفهومی را به ویژه در اندیشه رهبر معظم انقلاب^{مدظله} بررسی نموده‌اند و می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

فرمهبینی فراهانی (۱۳۸۵) در مقاله خود با عنوان «الزامات تحقق تمدن نوین اسلامی» اقتضائات و الزامات ابزاری، اصلی و حقیقی را در سه بعد دانشی، بینشی و گرایشی مورد اشاره قرار داده است. واسعی (۱۳۹۴) نیز، در مقاله «فلسفه تمدن نوین اسلامی؛ ماهیت و مبانی» چند اصل را برای تمدن نوین اسلامی بیان می‌کند که شامل: ۱. هدفمندی هستی در پرتو خدامحوری و یکتاپرستی، ۲. اصل برابری همگان در پیشگاه خداوند و امکان برتری اکتسابی با پایبندی به ارزش‌های متعالی ۳. اصل ساخت دنیا در راستای آخرت، ۴. اصل تحقق امت اسلامی، ۵. اصل جهان وطنی اسلام و ۶. اصل علم‌مداری و معرفت‌جویی.

در مقاله دیگری بهمنی (۱۳۹۳) با عنوان «تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت الله خامنه‌ای» سه بخش این موضوع را مورد بررسی قرار داده است، یعنی: ۱. بررسی امکان یا امتناع تمدن نوین اسلامی، ۲. مفهوم شناسی تمدن نوین اسلامی، ۳. ایجاد و تکوین تمدن نوین اسلامی که خود شامل: پیش زمینه‌های شکل‌گیری، مراحل تکوین و الزامات رسیدن است. در مقالات دیگر، همچون اثر جهان‌بین و معینی‌پور

(۱۳۹۳) با عنوان «فرآیند تحقق تمدن اسلامی از منظر آیت الله خامنه‌ای» و یا پژوهش اکبری و رضایی (۱۳۹۳) با عنوان «واکاوی شاخص‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله)» را می‌توان آنها را پژوهش‌های بسیار نزدیک در حیطه تمدن پژوهی از منظر آیت الله خامنه‌ای دانست. از این رو، وجه ناظر به آینده تمدنی در مقاله الویری (۱۳۹۲) با عنوان «اندیشه مهدویت و تمدن نوین اسلامی» دو ساحت اثرگذاری دین بر تمدن، یعنی ساحت خرد یا همان مظاهر تمدن و ساحت کلان یعنی بُعد اندیشه‌ای و روح آن را مدنظر قرار گرفته است. البته مقاله «منزلت عقلی در تمدن نوین اسلامی» به قلم محمدرضا خاکی قراملکی و نیز مقاله «امکان سنجی مهندسی تمدن نوین اسلامی از منظر مدل ارتباطی دین و علم مدرن در اندیشه علامه جوادی آملی» که به قلم ابراهیم صادقی و محمدرضا خاکی قراملکی در فصلنامه جدید مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی به نگارش درآمده اند در بسط نظری این پژوهش بسیار موثر افتاد.

در کنار موارد ذکرشده در بالا که حول مفهوم تمدن نوین اسلامی انجام پذیرفته اند، پژوهش‌هایی هم یافت می‌شود که به جایگاه و اهمیت مفهوم سرمایه اجتماعی پرداخته است. ترک‌زاده و محترم (۱۳۹۱) در مقاله «تدوین و ارائه الگویی یکپارچه از سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن» با مروری بر ادبیات تولید شده در مفهوم سرمایه اجتماعی و بررسی شاخص‌های ارائه شده برای سنجش این مفهوم، تلاش کرده است با رویکردی نظام‌مند از ابعاد تعاملی، الگوی مفهومی جدیدی ارائه کند. پیران و همکاران (۱۳۸۵) در مقاله «سرمایه اجتماعی در ایران: کار پایه مفهومی و مفهوم سازی سرمایه اجتماعی» با تاکید بر شرایط ایران با ارائه تعاریفی از سوی متفکران مختلف در محدوده نود سال اخیر، به کلیدواژه‌هایی که در این تعاریف به کار رفته است اشاره می‌کند. تعاریفی که کار پایه‌ای یا چارچوب سرمایه اجتماعی را پدید می‌آورد. موسوی (۱۳۸۵) نیز در مقاله «مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های

سرمایه اجتماعی» تئوری سرمایه اجتماعی را به عنوان یکی از رویکردهای جامعه‌شناختی مورد بررسی قرار داده و سعی می‌کند این تئوری را از نظر واقعیت‌های مسلط بر جامعه مورد آزمون تجربی قرار دهد. با این حال، وجه تمایز این پژوهش با پژوهش‌های یاد شده، توجه به مبحث مهم و ضروری سرمایه اجتماعی در روند تمدن‌سازی نوین اسلامی بوده است. یعنی این مقاله درصدد است تا اصول و شاخص‌های مهم سرمایه اجتماعی را در روند تمدن‌سازی و در راستای فرایند انقلاب اسلامی مشخص کند تا بتواند، منشأ تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های کوتاه مدت و بلند مدت اجتماعی قرار گرفته و در مسیر برنامه پنج ساله توسعه و برنامه‌ریزی‌های مشابه همچون چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و با الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت موثر واقع شود.

۲. مبانی نظری و روش

۲-۱. چارچوب نظری

۲-۱-۱. تمدن و تمدن‌سازی

افرادی چون ویل دورانت، تمدن را نظمی اجتماعی می‌دانند که در نتیجه وجود آن خلاقیت فرهنگی امکان پذیر می‌شود و جریان پیدا می‌کند. (دورانت، ۱۳۸۶) تاملین تمدن را چنین توصیف می‌کند: «تمدن حرکت است نه سکون، سفر است نه توقف، هیچ تمدن شناخته شده‌ای تاکنون در این سفر به هدفی که تمدن دارد واصل نشده است، اما احتمال دارد معدودی از مردان و زنان برجسته به آن هدف رسیده باشند. (تاملین، ۱۳۸۵) یا وبر آن را به معنای گسترش عقلانیت تعریف می‌کند (وبر، ۱۳۸۴) و یا فروید آن را کنترل نفس و سرکوب غرایز می‌داند و در کتاب ناخوشایندی‌های فرهنگ مورد توجه قرار می‌دهد (فروید، ۱۳۸۲؛ فروید، ۱۳۸۹) و یا مارکس سلطه بر طبیعت و روابط انسانی و رشد اقتصادی و اجتماعی را به

تمدن نسبت می‌دهد. (مارکس، ۱۳۸۶) البته هستند دیدگاه‌های بدبینانه‌ای چون ابن خلدون که از دوری تمدن‌ها سخن می‌گویند (ابن خلدون، ۱۳۶۶) و یا هانتینگتون که منتظر برخورد تمدن‌ها هستند (هانتینگتون، ۱۳۸۶) و یا تافلر که به همزیستی تمدن‌ها با یکدیگر قائل است. (تافلر، ۱۳۸۵) البته دیدگاه‌هایی چون مک لوهان که دهکده جهانی را آینده تمدن‌ها تصویر می‌کند را نمی‌توان نادیده گرفت.

(McLuhan, ۲۰۱۱)

در میان نظریات مختلف برخی تمدن را رو به گذشته می‌دانند و تمدن را امری تاریخی می‌بینند، برخی آن را حال می‌نگرند و تمدن را به صورت یک پروژه می‌انگارند و برخی چشم به آینده دارند و فرجام آن را مدنظر قرار می‌دهند، چه دهشت‌انگیز و چه دل‌نگران‌کننده و یا امیدوارکننده و مایه تفرج و خوشی. (اباذری، شریعتی و فرجی، ۱۳۹۰) اما امر مشخص آن است که تمدن‌ها می‌توانند به انقراض کشیده شوند، چرا که از آینده غافل شده و به زمان حال می‌پردازند و تنها زندگی روزمره را پی می‌گیرند. به همین دلیلی به خوشی و لهو و لعب دل می‌بندند و انسجام اجتماعی آن‌ها به سستی می‌گراید و با کم‌ترین تهدید خارجی، فرو می‌پاشند. از طرفی دیگر، هیچ دینی بدون نظر به آینده، نمی‌تواند پیروان خود را امیدوار کند و از همین رو اسلام و تحقق تمدن نوین اسلامی نگاه به آینده را مدنظر خود قرار داده است. (فیاض، ۱۳۸۷) البته از نظر تاریخی، تمدن اسلامی به عنوانی یکی از تمدن‌های بزرگ بشری حاصل مبانی دین اسلام و باور به آن‌ها بوده است. شهید مطهری (ره) در این باره می‌نویسد: «ملل بسیاری به اسلام گرویدند و در خدمت این دین درآمدند و در راه نشر و بسط تعالیم آن کوشیدند و با تشریک مساعی با یکدیگر تمدن عظیم و باشکوه به نام تمدن اسلامی به وجود آوردند.» (مطهری، ۱۳۵۷) رویکرد ما نیز در این نوشتار تعیین مولفه‌هایی است که از این روزمره گرایی صرف پرهیزد و رویکردی فعال و پویا را به ساخت تمدن اتخاذ

کند.

۲-۱-۲. سرمایه اجتماعی

لفظ و معنای سرمایه اجتماعی برای نخستین بار توسط «هانی فان»^۱ برای بیان اهمیت مشارکت اجتماعی در ارتقای عملکرد مدارس به کار گرفته شد. (شجاعی و همکاران، ۱۳۸۷) بعد از وی این ایده، چندین دهه به دست فراموشی سپرده شد و مجدداً در دهه‌های بعد در حوزه‌های متعددی مورد توجه و بررسی قرار گرفت. (Baker, ۱۹۸۴) فولی و ادوارز^۲ بوردیو^۳، کلمن^۴ و پاتنم^۵ را به عنوان سه شاخه به نسبت متمایز در پژوهش‌های مربوط به سرمایه اجتماعی و به عنوان نظریه‌پردازان کلاسیک آن یاد می‌کنند. (Foley & Edwards, ۱۹۹۹; Field, ۲۰۰۵)

۱-۲-۲-۱. سرمایه اجتماعی از منظر بوردیو

از نظر بوردیو سرمایه اجتماعی عبارت است از مجموعه‌ای از منابع واقعی و مجازی که از طریق برخورداری از شبکه‌های پایا و کم و بیش نهادینه شده روابط دوجانبه، برای یک فرد یا گروه انباشته می‌شود. (Bourdieu, ۱۹۸۷) لذا می‌توان گفت، «سرمایه اجتماعی مربوط است به پیوندهای اجتماعی‌ای که مردم قادرند آنها را به نفع بهره خاص خود بسیج کنند. مثال معروفی در این باره «شبکه پسران قدیمی» بریتانیایی است که در کار بازتولید قدرت در بین مردان شرکت کننده در مدارس انتفاعی نخبگان و کالج اکسبریج^۶ است. این اشخاص پس از گذراندن دوره

^۱. Honey Fun

^۲.Foley, M. & Edwards

^۳.Bourdieu

^۴.Coleman

^۵.Putnam

^۶. منظور آکسفورد و کمبریج می باشد.

های آموزشی در آن مدارس به صورت اعضای منحصر به فرد «باشگاه های نجیب زاده‌ها» در می آیند و از امتیازات پیشه های یکدیگر در عرصه هایی چون بانکداری، کلیسا، ارتش و خدمات عمومی بهره می برند. کسانی که از این شبکه ها کنار گذاشته می شوند دشوارتر پیشرفت می کنند ولو دارای استعداد برابر با آن دیگران باشند.» (اسمیت، ۱۳۸۷، صص ۲۲۰-۲۲۱) بنابراین، از نظر وی سرمایه اجتماعی مشتمل بر دو بعد شبکه اجتماعی و جامعه‌پذیری است که بهره‌برداری از آن منوط به آگاهی، شناخت و عمل به هنجارها و الگوهای روابط بین فردی است. (Pope, ۲۰۰۳)

۲-۲-۱-۲. سرمایه اجتماعی از منظر کلمن

کلمن با توجه به تعریف بوردیو، سرمایه اجتماعی را بخشی از ساختار اجتماعی می‌داند که به کنشگر اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن به منافع خود دست یابد. (Coleman, ۱۹۹۸) بنابراین، به نظر او سرمایه اجتماعی با کارکردش تعریف می‌شود. (شجاعی، ۱۳۸۷) یعنی سرمایه اجتماعی علاوه بر این که به عنوان یک دارایی منحصر به فرد از یک ساخت اجتماعی به تسهیل فعالیت‌های شخصی و گروهی افراد کمک کند، دستیابی به اهداف و منافع معینی مانند انتظارات و تعهدات دو جانبه، اعتماد و بده بستان، تثبیت هنجارها و ارزش‌ها در روابط اجتماعی که در نبود آن قابل دستیابی نیستند را امکان پذیر می‌سازد. بدین ترتیب کلمن با بیان ویژگی‌هایی برای سرمایه اجتماعی، ضمن بیان اهمیت سرمایه اجتماعی در پیشرفت و بهبود زندگی در کنار سایر سرمایه‌ها، با بیان ویژگی‌هایی برای آن، به تمایز آن با سایر سرمایه‌ها نیز اشاره می‌کند:

۱- سرمایه اجتماعی به راحتی مبادله نمی‌شود.

۲- سرمایه اجتماعی دارایی شخصی هیچ فردی نیست.

۳- سرمایه اجتماعی نتیجه ضمنی (برآیندی) سایر فعالیت‌ها است. (Coleman, ۱۹۹۸)

۱۹۹۰)

۳-۲-۱-۲. سرمایه اجتماعی از منظر پاتنم

پاتنم نظریه پردازی است که با مقاله خود تحت عنوان «بازی بولینگ به تنهایی» موضوع سرمایه اجتماعی را به کانون توجهات جامعه امریکایی در دهه ۹۰ کشاند. پاتنم توجه ویژه‌ای در تحقیقات خود به سرانجام جامعه امریکایی داشت و تحقیقات و مقالات وی دال بر کاهش سرمایه اجتماعی از دهه ۱۹۴۰ به بعد در ایالات متحده بود. وی بسیار وام‌دار نوع نگاه و رویکردی بود که دوتوکویل در مورد هرج و مرج در تمدن دموکراسی امریکایی قائل بود و بنابراین افراد منفک شده در چنین جامعه‌ای خطر جدی برای آینده امریکا محسوب می‌شد. (فیلد، ۱۳۸۴، صص ۴۵-۴۶)

پاتنم با به کارگیری مفهوم سرمایه اجتماعی در سطحی فراتر از سطح فردی، آن را شامل خصوصیاتی از سازمان‌های اجتماعی همچون شبکه‌ها، معیارها (هنجارها) و اعتماد می‌داند که موجب تسهیل همکاری و هماهنگی دو جانبه بین افراد می‌شود. (Putnam, ۱۹۹۳) و به نوعی سرمایه اجتماعی را کمک‌دهنده رفتار جمعی می‌داند. در اثر مهم او در حیطه سرمایه اجتماعی تحت عنوان بازی بولینگ به تنهایی، نکته‌ی وی این بود که امریکایی‌ها در عزلت بازی می‌کنند، بلکه آنان، نسبت به گذشته، کم‌تر تمایل به بازی در تیم‌های رسمی در مقابل تیم‌های حریف در لیگ رسمی دارند و بیشتر مایلند با خانواده و دوستان خود بازی کنند. از همین رو پیام پاتنم در اواسط دهه ۱۹۹۰ پیغامی ثابت دال بر نابودی بلندمدت سرمایه اجتماعی در آمریکا بود که بزرگترین علتش را گسترش استفاده از یک رسانه جمعی یعنی تلویزیون می‌دانست. (فیلد، ۱۳۸۴، ص ۴۹) و امروزه گسترش رسانه‌های نوین ادامه چنین تخریبی است.

بنابراین، از منظر وی سرمایه اجتماعی یک دارایی جمعی و یک کالای عمومی در

گروه‌های اجتماعی محسوب می‌شود که از طریق ایجاد منافع هم‌چون اعتماد، بده بستان و تعهدات ناشی از آن به تسهیل تعاملات و مشارکت بین افراد و گروه‌ها منجر می‌شود. (شجاعی، ۱۳۸۷) پاتنم به طور مشخص در تعریف سرمایه اجتماعی عنصر ویژ ای یعنی مشارکت کنندگان را به میان می‌کشد و می‌گوید:

«منظور من از سرمایه اجتماعی، مشخصات زندگی

اجتماعی است- شبکه‌ها، معیارها و اعتماد- که سبب می

شود تا شرکت کنندگان^۱ در فعالیت مشترک کارکتری برای

تعقیب اهداف مشترک خود وارد شوند» (Putnam, ۲۰۰۰,

p۵۴)

۴-۲-۱-۲. سرمایه اجتماعی از منظر سایر صاحب نظران

علاوه بر تعاریف بالا، در دو دهه اخیر نیز صاحب نظران با توجه به مبانی نظری و شرایط عملی متفاوت، تعاریف متنوعی از سرمایه اجتماعی ارائه کردند. به عنوان نمونه از منظر فوکویاما سرمایه اجتماعی را به معنی توانایی افراد برای کارکردن با یکدیگر به منظور دستیابی به اهداف مشترک در گروه‌ها و سازمان‌ها تعریف نموده است (Fukuyama, ۱۹۹۵). بنابراین سرمایه اجتماعی زمانی به وجود می‌آید که روابط بین افراد به گونه‌ای دگرگون شود که کنش میان آن‌ها را تسهیل کند (Coleman, ۱۹۹۰) و یا از منظر لین^۲ سرمایه اجتماعی مجموعه منابع موجود در ساختار اجتماعی به شمار می‌آید که امکان دسترسی به آن‌ها امکان پذیر باشد. (Lin, ۲۰۰۱) از نظر گروتارت^۳ و همکاران طیف شش بعدی سرمایه اجتماعی شامل گروه‌ها و شبکه‌ها، اعتماد و انسجام، عمل جمعی و همکاری، اطلاعات و

^۱. participant

^۲. Lin

^۳. Grootart

ارتباطات، همبستگی اجتماعی و شمول، توانمند سازی و عمل سیاسی است.

(Grootart and other, ۲۰۰۴)

۲-۱-۳. ابعاد، جنبه‌ها و اجزای سرمایه اجتماعی

۲-۱-۳-۱. ابعاد سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی مفهومی است که پیشینه طولانی زیادی ندارد. اما می‌توان سرمایه را در یک تقسیم بندی کلان به چهار دسته تفکیک کرد.

الف) سرمایه فیزیکی که تأسیسات و سازه‌های عینی را شامل می‌شود.

ب) سرمایه مالی که پول و انواع مختلف اوراق مالی را شامل می‌شود.

ج) سرمایه انسانی که مهارت‌ها و توانمندی‌های فردی و جمعی را دربر می‌گیرد.

د) سرمایه اجتماعی که ناظر بر منابع موجود در تعاملات اجتماعی برای گسترش کنش‌ها و تحصیل اهداف کنشگران اجتماعی است.

این تلقی نزدیک به دیدگاه افرادی چون «آرو» است که معتقدند سرمایه اجتماعی

چیزی جز «تعاملات اجتماعی» نیستند. این «سرمایه» به طور خلاصه در

شاخص‌های زیر تجلی می‌یابد. الف) وفاداری، ب) اعتماد، ج) اتصالات شبکه‌ای،

د) اقتدار فردی، ه) هویت سازمانی، و) عمل متقابل، ز) هنجارهای اجتماعی، ح)

اعتبار (افتخاری، ۱۳۸۲) پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۲-۱-۳-۲. جنبه‌های سرمایه اجتماعی

به طور کلی سرمایه اجتماعی دو جنبه دارد: یکی عینی و دیگری ذهنی. جنبه‌های

عینی شبکه‌های مربوط به سرمایه آن‌هاست. جنبه ذهنی آن‌ها نیز اهمیت دارد، چرا

که مربوط به هنجارهای اجتماعی است که به عنوان نمونه‌هایی از هنجارهای

اجتماعی می‌توان به توقع مقابله به مثل، اعتماد برای همکاری، دلسوزی و آگاهی

اشاره کرد. واژه سرمایه دال بر آن است که سرمایه اجتماعی همانند سرمایه انسانی

یا سرمایه اقتصادی، ماهیتی زاینده و مولد دارد، یعنی ما را قادر می‌کند ارزش ایجاد

کنیم، کارها را انجام دهیم، به اهدافمان دست یابیم، مأموریت‌هایمان را در زندگی به اتمام برسانیم که در آن زندگی می‌کنیم (کلمن، ۱۳۷۷) وقتی می‌گوییم سرمایه اجتماعی زاینده و مولد است، منظور این است که هیچ کس بدون آن موفق نیست و حتی زنده نمی‌ماند. نکته دیگری که حتماً در رابطه با سرمایه اجتماعی به آن توجه داشت این است که سرمایه اجتماعی یک ساختار جامعه‌شناختی است و آن را نباید به یک ساختار روان‌شناختی تقلیل داد که در سطح فردی است. (Furstenberg, ۱۹۹۸) با بررسی ادبیات مربوط به سرمایه اجتماعی مشخص می‌شود که این سرمایه دارای دو جزء است.

الف) پیوند عینی بین افراد

نوعی ساختار شبکه‌ای عینی، می‌بایست برقرارکننده ارتباط بین افراد باشد. این بخش از سرمایه اجتماعی حکایت از آن دارد که افراد در فضای اجتماعی با یکدیگر پیوند دارند. اما باید دانست که این نوع پیوند بین افراد به عنوان سرمایه اجتماعی با عضویت در گروه یا اجتماع، اولاً از سرمایه اجتماعی و ثانیاً از مشارکت اجتماعی منفک است. جامعه از گروه‌ها و اجتماعات بسیاری مثل شهروندی، همسایگی، قومی، مذهبی و... تشکیل شده است. همچنین هر جامعه از گروه‌های کوچک‌تر مثل جنبش‌های اجتماعی، گروه‌های سنی، طبقات اجتماعی و گروه بندی‌های ایدئولوژیک راست و چپ تشکیل شده است. تعیین و تشخیص این گروه‌های اجتماعی به سادگی گروه‌های ذکر شده قبلی ممکن نیست.

سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی که دستیابی به اهداف و اجرای پروژه‌های گروهی و اجتماعی را تسهیل می‌کند، مانند سرمایه مادی به سادگی آشکار است. سرمایه اجتماعی ذاتاً مادی نیست، در فرد هم وجود ندارد بلکه در بین روابط موجود بین افراد وجود دارد و آنجا ظاهر می‌شود. (Furstenberg, ۱۹۹۸) بر این مبنا هرگاه یک جامعه یا نهاد اجتماعی بتواند مشارکت اعضای خود را برای دستیابی به اهداف

خاص یا حل مسئله‌ای جلب کند، گفته می‌شود که آن جامعه دارای سرمایه اجتماعی است. این مشارکت می‌تواند الزام به فعالیت اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و هر نوع دیگری باشد.

ب) پیوند ذهنی:

پیوندهای بین افراد می‌بایست دارای ماهیت متقابل، مبتنی بر اعتماد و دارای هیجانات مثبت باشد. اعتماد به این معناست که افراد از موفقیت‌های گروهی یا نهادی برای منافع خود بهره برداری نمی‌کنند. بنابراین می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی دارای دو جزء اعتماد^۱ (پیوند ذهنی) و پیوند^۲ (پیوند عینی) است. این دو جز معرف تقسیم‌بندی سنتی در نظریه اجتماعی بین ساختار و محتوی است. از بُعد دیگر می‌توان گفت که این دو جزء بیانگر جنبه‌های کیفی و کمی در سرمایه اجتماعی هستند.

بر همین اساس است که پاتنام، هسته اصلی سرمایه اجتماعی را همان شبکه‌های با ارزش می‌داند که متکی بر ارتباطات اجتماعی یعنی شبکه‌های اجتماعی و معیارهای تعامل و اعتمادی است که ایجاد می‌شود. (Putnam, ۲۰۰۰, p1۹)

۲-۳-۱-۲. اجزای سرمایه اجتماعی

اعتماد نخستین جزء سرمایه اجتماعی است که به نوع ارتباط بین افراد مربوط می‌شود. تأکید بر اعتماد، در مقایسه با دیگر انواع ارتباط در ادبیات موضوع، نقش برجسته‌ای دارد. به علاوه، سنجش هیجانات مثبت یا میزان ارتباط متقابل در سطح ملی، کاری بس دشوار است. بخش عمده‌ای از نظریه مربوط به سطح اجتماعی مبتنی بر بحث اعتماد است و اعتماد، ارتباط تنگاتنگی با ارتباط تعمیم یافته دارد و به طور کلی شاخص بسیار مناسبی برای پیوندهای مثبت و متقابل است. در فرآیند

^۱. Trust

^۲. Association

توسعه اجتماعی میزان عضویت اعضای جامعه در گروه‌ها، سازمان‌ها و انجمن‌های مختلف افزایش می‌یابد و آمادگی فرد برای برقراری ارتباط بیشتر می‌شود و بدین ترتیب اعتماد اجتماعی متقابل تعمیم می‌پذیرد. به همین دلیل «آیزنشتات» به درستی متذکر می‌شود که مهم‌ترین مسئله نظم اجتماعی برای بنیانگذاران جامعه شناسی، اعتماد و همبستگی اجتماعی است؛ یعنی بدون انسجام و نوعی اعتماد، پایداری نظم اجتماعی غیرممکن است.

پیوند دومین جزء از سرمایه اجتماعی است که بیانگر پیوندهای عینی بین افراد و یا به عبارت دیگر، ارتباطات آن‌ها با یکدیگر است. پیوندهای بین افراد می‌تواند از دو نوع باشد.

الف) افراد می‌توانند به شیوه غیررسمی از طریق انتخاب دوستی‌ها و انواع پیوندهای شبکه‌ای با یکدیگر در ارتباط باشند. به عبارت دیگر، هر فردی دارای شبکه اجتماعی است که این شبکه می‌تواند دارای انواع رابطه نظیر دوستی یا پیوند عاطفی، نزدیکی در فضا، مانند همسایگی یا مجاورت مکانی در اداره، روابط خویشاوندی و نظیر آن باشد. هر یک از این پیوندها، دلالت بر کل ذخایر سرمایه اجتماعی فرد دارد. به طور خلاصه، دوستی‌های غیررسمی فرد با همکلاسی‌های قدیمی، همکاران یا دوست یک دوست می‌تواند به واسطه تأمین ارتباطات و حمایت‌های اجتماعی، تقویت‌کننده سرمایه اجتماعی آن فرد باشد.

ب) جدا از پیوندهای غیررسمی با دیگران، فرد می‌تواند از طریق عضویت رسمی در انجمن‌ها و گروه‌های داوطلبانه با دیگران در ارتباط باشد. پیوندهای رسمی و شبکه‌های غیررسمی بر حسب پیوند بین افراد تعریف می‌شود ولی ادامه حیات پیوندهای رسمی فراتر از شبکه اجتماعی درونی است.

۴-۱-۲. شاخص‌های سرمایه اجتماعی

همانگونه در بخش چارچوب نظری اشاره شد، می‌توان در نهایت می‌توان با

ترکیب همه شاخص‌ها و وجوه سه عامل را مشخص کرد:

عامل اول آگاهی از مسائل عمومی است. گفتیم که سرمایه اجتماعی مربوط به روابط بین افراد است و نمی‌تواند شخصی باشد. بنابراین آگاهی از مسائل و عوامل عمومی نخستین عامل مؤثر بر روابط اجتماعی است. در صورتی که در جامعه شاهد عدالت اجتماعی و توزیع درست اطلاعات در نزد عموم مردم نباشیم در حقیقت عامل اول سرمایه اجتماعی تحقق پیدا نخواهد کرد. شاید از همین رو میزان پایداری مردم به قوانین مثلاً قوانین راهنمایی و رانندگی و حتی افزایش جرایم گویای این موضوع باشد

عامل دوم اعتماد همراه با تعامل یا همان ارتباطات است. فرد باید هم به افراد - پیوند و اعتماد بین فردی و هم به نهادها- اعتماد انتزاعی و اطمینان از رعایت هنجارها که شامل اعتماد به نهادها، اعتماد به گروه‌های اجتماعی، اعتماد به مسئولان و... است - اعتماد کامل داشته باشد.

عامل سوم، پیوند عینی -رسمی یا غیر رسمی- یا مشارکت است؛ مشارکت داوطلبانه مردم در نهادهای عام المنفعه یا مدنی. در صورتی که آگاهی و اعتماد در مردم به وجود بیاید، که لازمه آن نداشتن استبدادگرایی و تمرکزگرایی، مدارا و تساهل با گروه‌های مختلف، عدالت اجتماعی و... از سوی مسئولان و نهادهای رسمی است. از همین رو میزان مشارکت‌های سیاسی، عضویت همکاری، مشارکت‌های مذهبی، فعالیت‌های داوطلبانه، خیریه‌ها و انجمن‌های کاری و سازمان‌های مردم‌گویای این بخش هستند. این سه عامل می‌تواند از دو بُعد عینی بودن و ذهنی بودن را در بر داشته باشند و در واقع تعریف سرمایه اجتماعی هستند؛ چرا که تمامی اجزا و ابعاد آن را دارند.

با مروری مختصر بر ادبیات تولید شده در حوزه مفهوم سرمایه اجتماعی، همانگونه که قابل ملاحظه است مهم‌ترین شاخص‌های سنجش و اندازه‌گیری مفهوم سرمایه

اجتماعی موارد زیر است:

- ۱- آگاهی از مسائل عمومی، ۲- اعتماد، (همراه با تعامل) به عنوان عنصر ضروری معیارها و هنجارها و ۳- مشارکت

اجزای سرمایه اجتماعی	جنبه های سرمایه اجتماعی
اعتماد	عینی
پیوند	ذهنی
شاخص های سرمایه اجتماعی	
۱- آگاهی از مسائل عمومی، ۲- اعتماد، (همراه با تعامل) به عنوان عنصر ضروری معیارها و هنجارها و ۳- مشارکت	

جدول ۱. جنبه ها، اجزا و شاخص های سرمایه اجتماعی

۳. روش‌شناسی پژوهش

در پژوهش پیش رو هدف، اثرگذاری و ارتباط میان تمدن اسلامی و مفهوم سرمایه اجتماعی است. بر همین مبنا سعی شده است ابتدا ادبیات و شاخص‌های تولید شده در زمینه مفهوم سرمایه اجتماعی با روش اسنادی-کتابخانه‌ای مرور شود تا با تعریف و شاخص‌های ارائه شده برای این مفهوم آشنایی نسبی ایجاد شود. سپس از آنجا که بهترین تصویر از مرحله پنجم فرآیند انقلاب اسلامی در میان بیانات رهبر معظم انقلاب^{مدظله} قابل کنکاش و در دسترس است؛ بنابراین متن اصلی کلیه بیانات در زمان رهبری ایشان تا فروردین ۱۳۹۷ به عنوان منبع اصلی برای تبیین و تعریف مفاهیم تمدن نوین اسلامی و سرمایه اجتماعی به روش تحلیل اسنادی مرور شده و سپس برای ارائه تعریف دقیق و شاخص‌ها و مؤلفه‌های اصلی این مفاهیم بیانات معظم له به روش تحلیل داده بنیاد (تحلیل زمینه‌ای) تحلیل و بررسی شد.

۱-۳. روش تحلیل داده بنیاد

روش تحلیل داده بنیاد، روشی پژوهشی در علوم اجتماعی است که اول بار توسط دو جامعه‌شناس آمریکایی، بارنی کلیزر (متولد ۱۹۳۰) و آنسلم اشتراوس (متولد ۱۹۱۶-۱۹۹۶) در سال ۱۹۶۷ در کتابی با عنوان "کشف نظریه داده بنیاد" ارائه شد. (گلاسر و اشتراوس، ۱۹۶۷) نظریه زمینه‌ای اصولاً برای ساخت نظریه‌های بنیادی و داده محور کاربرد دارد، اما می‌توان از آن برای نقد، بسط و آزمون نظریه‌های صوری نیز استفاده کرد. (استراوس و کربین، ۱۹۹۰ به نقل از حبیبی، ۱۳۹۳: ۳۰۵) در مورد ویژگی‌های روش تحلیل داده بنیاد می‌توان گفت:

① نظریه‌مبنایی یک روش‌شناسی عمومی است که بدنبال تولید نظریه بر اساس داده‌ها (به جای آزمودن نظریه‌های موجود) است.

- پژوهش نظریه‌مبنایی امکان‌دستیابی به گزاره‌های مهمی را از مضامین شناسایی شده در نمونه‌های مطالعه، بدون آنکه پیش‌فرض‌هایی را از قبل درمورد آنها طرح کند فراهم می‌سازد. (ذکایی، ۱۳۹۴: اسلاید ۴-۲)

۳-۱-۱. مراحل اجرای نظریه‌مبنایی

این روش برای تفسیر داده‌ها، از روش‌های گوناگونی بهره می‌گیرد که جدا از یکدیگر نیستند اما هر کدام جایگاه خویش را دارا می‌باشند و شامل «کدگذاری باز»، «کدگذاری محوری» و «کدگذاری گزینشی» می‌باشد و سیر مراحل نیز با کدگذاری باز آغاز شده و به کدگذاری گزینشی می‌انجامد. «منظور از کدگذاری عبارت است از عملیاتی که طی آن داده‌ها تجزیه، مفهوم‌سازی و به شکل تازه‌ای در کنار یکدیگر قرار داده می‌شوند. این همان فرآیند اصلی‌ای است که طی آن نظریه بر اساس داده‌ها تدوین می‌شود. (فلیک، ۱۳۸۷: ۳۲۹) در این روش ابتدا با مقوله-بندی به خلاصه نمودن مفاهیم در قالب مفاهیم عام و آشکار کردن روابط میان مفاهیم و مفاهیم عمومی یا مقولات و مفاهیم مافوق اقدام می‌شود سپس تدوین

نظری صورت می گیرد که عبارت است از فرمول‌بندی یا صورت‌بندی شبکه‌ای از مقولات یا مفاهیم و روابط آن. همانگونه که مطرح شد فرآیند کد گذاری شامل سه مرحله است؛ کدگذاری باز^۱ (جداسازی داده‌ها و ترسیم و الصاق مفاهیم اولیه از داده‌های خام)، کدگذاری محوری^۲ (مرتبط کردن مقوله‌های فرعی به مقوله‌های اصلی‌تر و تشریح روابط میان مقولات و سایر مقوله‌ها) و کدگذاری گزینشی^۳ (انتخاب مقوله هسته (محوری) با تمرکز کردن بر فرآیند اجتماعی بنیادی مشهود در داده‌ها) (حبیبی، ۱۳۹۳: ۳۰۷؛ فلیک، ۱۳۸۸: ۳۳۷)

در این هنگام که مقوله‌های مختلف به همدیگر و به متغیر مرکزی مرتبط می‌باشند، محصول نظریه پردازی داده بنیاد، نوشته شده، و شبیه نظریه می‌شود که به آن مرحله نگارش می‌گویند. از آنجا که به نوشته باید غلظت نظری داده شود، مفاهیم با تبیین‌ها در واژگان، جداول یا تصاویر ترکیب می‌شوند تا قابلیت فهم را بهینه کنند. در باز نویسی بعدی، پیشینه تخصصی مرتبط در تار و پود نوشته وارد می‌شود تا نظریه را در زمینه‌ای دانشگاهی یا علمی قرار دهد. در نهایت، نظریه داده بنیاد از لحاظ سبک نوشتاری و ادبیات، ویرایش شده و سرانجام برای انتشار تحویل می‌شود. در واقع هیچ قالب از پیش تعیین شده‌ای برای نوشتن گزارش زمینه‌ای وجود ندارد و متن گزارش می‌تواند آنگونه که پژوهشگر تصور می‌کند مفید بوده و ایده‌ها، مراحل و رویه‌های تحقیق را بخوبی نشان می‌دهد، نوشته شود. (محمدپور، ۱۳۹۰: ۳۴۵)

^۱. Open Coding

^۲. Axial Coding

^۳. Selective coding

۴. بدنه اصلی تحقیق

۴-۱. تعریف تمدن اسلامی

برای استخراج تعریف مفهوم تمدن اسلامی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب^{مدظله} به روش داده بنیاد، ابتدا کلیه سخنرانی‌ها و بیانات معظم له مرور شد و عبارات یا جملاتی که کلید واژه تمدن‌سازی اسلامی و یا کلید واژه‌های مرتبط با این عنوان موجود بود؛ استخراج شد که در مجموع ۲۴ عبارت معنادار در زمینه تعریف مفهوم تمدن اسلامی حاصل شده است. (کدگذاری باز) سپس برای طی مرحله دوم روش داده بنیاد، هر یک از عبارات یا پاراگراف‌های استخراج شده از مرحله قبل را مرور مجدد و یک عنوان برای آن انتخاب شده است. (کدگذاری محوری) به طوری که این اقدامات در جدول زیر خلاصه شده است (لازم به ذکر در ادامه این مقاله سایر جداول ۱ و ۲ در دفتر نشریه موجود است و تنها جداول ابتدایی در متن مقاله قرار داده شده است):

تعریف‌های تمدن نوین اسلامی (کدگذاری محوری)	بیانات (کدگذاری باز)	ردیف
پیشرفت همه‌جانبه	ما اگر پیشرفت همه‌جانبه را به معنای تمدن‌سازی نوین اسلامی بگیریم - بالاخره یک مصداق عینی و خارجی برای پیشرفت با مفهوم اسلامی وجود دارد. ۹۱/۷/۲۳	۱
ایجاد فضای جدید و راه تازه	دنیای اسلام امروز وظیفه دارد مثل خود اسلام و مثل خود پیغمبر، روحی در این دنیا بدمد، راه تازه‌ای را باز کند. ما به این پدیده‌ای که در انتظار آن هستیم می‌گوییم.	۲

	«تمدن نوین اسلامی» ۹۴/۱۰/۸	
۳	امروز نوبت ما است، امروز نوبت اسلام است. امروز نوبت مسلمین است که با همت خود، تمدن نوین اسلامی را شالوده‌ریزی کنند. ۹۴/۱۰/۸	همت عموم مسلمین برای شالوده‌ریزی تمدنی نوین
۴	امت اسلامی با یک تلاش مجاهدانه و مجذانه می‌تواند تمدن اسلامی باب این دوران را طراحی کند، شالوده‌ریزی کند، به ثمر برساند و آن را در مقابل بشریت قرار بدهد. ۹۴/۱۰/۸	تلاش مجاهدانه و مجذانه عمومی برای طراحی تمدن اسلامی باب این دوران
۵	هدف، ایجاد یک حاکمیت اسلامی است که بتواند جامعه را به جامعه مورد نظر و آرمانی اسلام تبدیل بکند. ۹۴/۸/۲۰	ایجاد یک حاکمیت اسلامی
۶	آرمان‌ها چه هستند؟ یکی مسئله ایجاد جامعه‌ی اسلامی و تمدن اسلامی است؛ یعنی احیای تفکر اسلام سیاسی. ۹۴/۴/۲۰	احیای تفکر اسلام سیاسی
۷	هدف دشمنان ملت ایران این است که نگذارند این کشور و این ملت به جایگاه شایسته خودش، آن جایگاه تمدنی، برسد. ۹۴/۴/۱۳	کسب جایگاه شایسته
۸	هدفشان این است که این حرکت عظیمی را که فقط روی دوش ملت ایران	نقطه‌ی مقابل منافع سرمایه‌دارهای صهیونیست

<p>و کمپانی‌دارهای ظالم و خون‌خوار دنیا</p>	<p>می‌توانست انجام بگیرد، متوقف کنند. حرکت انقلاب اسلامی، حرکت نظام اسلامی، حرکت به سمت تمدن نوین اسلامی را می‌خواهند متوقف کنند؛ چون می‌دانند این حرکت درست نقطه مقابل منافع سرمایه‌دارهای صهیونیست و کمپانی‌دارهای ظالم و خون‌خوار دنیا است. ۹۳/۱۱/۲۹</p>	
<p>نگاه نسل نو به آینده روشن و دور</p>	<p>آنچه مهم است این است که نگاه نسل نو و همه کسانی که نیروی جوانی را در خدمت به اهداف و آرمان‌های بلند می‌خواهند، باید به آینده‌های روشن و دور باشد - فقط جلوی پای خودمان را نبینیم - آینده دور، ایجاد تمدن اسلامی است. ۹۳/۲/۳۱</p>	<p>۹</p>
<p>هدف بلندمدت</p>	<p>لزوم ترسیم هدف بلندمدت برای بیداری اسلامی در کشورهای مسلمان است؛ نقطه‌ی متعالی و والایی که بیداری ملت‌ها را باید سمت و سو دهد و آنان را به آن نقطه برساند. این هدف نهایی نمی‌تواند چیزی کمتر از «ایجاد تمدن درخشان اسلامی» باشد. امت اسلامی با همه ابعاد خود در قالب ملت‌ها و کشورها، باید به</p>	<p>۱۰</p>

	<p>جایگاه تمدنی مطلوب قرآن دست یابد. ۹۲/۲/۹</p>	
<p>نقطه‌رهایی از جهان‌بینی مادی و ظالمانه و اخلاق به لجن کشیده‌ای که ارکان تمدن امروزی‌غریبند</p>	<p>تمدن اسلامی می‌تواند با شاخصه‌های اندیشه پیشرفته و اخلاق والا را به امت اسلامی و به همه بشریت هدیه دهد و نقطه‌رهایی از جهان‌بینی مادی و ظالمانه و اخلاق به لجن کشیده‌ای که ارکان تمدن امروزی‌غریبند، باشد. ۹۲/۲/۹</p>	۱۱
<p>ارائه یک الگو جدید</p>	<p>ملت ایران این استعداد را دارد که آنقدر پیشرفت کند که بتواند در جهات گوناگون به عنوان یک الگویی در دنیا خودش را نشان دهد ۹۱/۷/۲۲</p>	۱۲
<p>بازگشت به اسلام</p>	<p>خواست عمومی ملت‌های تان بازگشت به اسلام است؛ که البته به مفهوم «بازگشت به گذشته» نیست. مسئله اصلی شما، چگونگی نظام‌سازی، قانون‌نویسی و مدیریت کشور و انقلاب‌ها خواهد بود؛ این همان مسئله مهم تمدن‌سازی اسلامی مجدد در عصر جدید است. ۹۰/۱۱/۱۴</p>	۱۲
<p>امت واحده‌ی اسلامی</p>	<p>هدف نهایی را باید امت واحده اسلامی و ایجاد تمدن اسلامی جدید بر پایه دین و عقلانیت و علم و اخلاق، قرار داد. ۹۰/۶/۲۶</p>	۱۴

<p>پیروزی حق بر باطل و بازسازی امت قرآن</p>	<p>من با اطمینان کامل می‌گویم: این هنوز آغاز کار است، و تحقق کامل وعده الهی یعنی پیروزی حق بر باطل و بازسازی امت قرآن و تمدن نوین اسلامی در راه است. ۸۷/۹/۱۷</p>	<p>۱۵</p>
<p>فراگیری فرهنگ اسلامی</p>	<p>دولت اسلامی است که کشور اسلامی به وجود می‌آورد. وقتی کشور اسلامی پدید آمد، تمدن اسلامی به وجود خواهد آمد؛ آن وقت فرهنگ اسلامی فضای عمومی بشریت را فراخواهد گرفت. ۸۴/۵/۲۸</p>	<p>۱۶</p>
<p>سیر تکوین تمدن سازی</p>	<p>ما یک انقلاب اسلامی داشتیم، بعد نظام اسلامی تشکیل دادیم، مرحله بعد تشکیل دولت اسلامی است، مرحله بعد تشکیل کشور اسلامی است، مرحله بعد تشکیل تمدن بین‌المللی اسلامی است. ۸۳/۸/۶</p>	<p>۱۷</p>
<p>احیای تمدن و هویت خود</p>	<p>بدترین مشکل یک کشور این است که تمدن و هویت خود را فراموش کند. ما باید امروز در صدد ساختن تمدن خود باشیم و باور کنیم که این ممکن است. ۸۱/۷/۳</p>	<p>۱۸</p>
<p>هزاران کار بزرگ و درخشان برای پیشرفت</p>	<p>ملت و دولت جمهوری اسلامی ایران، برای بنای این کشور و پیشرفت این جامعه، هزاران کار بزرگ و درخشان پیش</p>	<p>۱۹</p>

	<p>پای خود دارند. امروز بحمدالله کاروان علم و تمدن اسلامی تمدنی که می تواند به دنیا خدمت کند در این کشور به راه افتاده است. ۷۶/۲/۳</p>	
<p>بنای یک تاریخ جدید</p>	<p>قضیه بنای یک نظام و تمدن اسلامی و یک تاریخ جدید، قضیه ای جدی است. آن را جدی بگیرید. ۷۳/۸/۱۱</p>	<p>۲۰</p>
<p>دیگر حقیقت و واقعیتی برای استکبار جهانی باقی نخواهد ماند</p>	<p>در طول سال های آینده و ده ها سال آینده، چنان بنای تمدن رفیعی در این جا و بسی جاهای دیگر، شالوده ریزی خواهد شد و چنان عظمتی از اسلام و مسلمین آشکار خواهد شد که دیگر حقیقت و واقعیتی برای استکبار جهانی باقی نخواهد ماند و دیگر استکباری وجود نخواهد داشت. ۷۳/۸/۱۱</p>	<p>۲۱</p>
<p>پیشرفت و سازندگی</p>	<p>ما در حال پیشرفت و سازندگی و در حال بنای یک تمدن هستیم. من این را می خواهم به شما بگویم: مسئله ما این نیست که زندگی خودمان را نجات دهیم و گلیم خودمان را از آب بکشیم. مسئله این است که ملت ایران -همچنان که شأن اوست- در حال پدید آوردن یک تمدن است ۷۳/۱/۱</p>	<p>۲۲</p>

<p>عرضه کردن هدیه الهی به ملت‌ها است</p>	<p>ما باید دنبال تمدن نوین اسلامی باشیم برای بشریت؛ این تفاوت اساسی دارد با آنچه قدرت‌ها درباره‌ی بشریت فکر می‌کنند و عمل می‌کنند. این به معنای عرضه کردن هدیه الهی به ملت‌ها است، تا ملت‌ها با اختیار خود، با انتخاب خود، با تشخیص خود راه درست را انتخاب کنند. ۹۴/۱۰/۸</p>	<p>۲۳</p>
<p>پیشرفت در همه عرصه‌ها بر مبنای تفکر و اندیشه اسلام</p>	<p>طراحی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در واقع ارائه محصول انقلاب اسلامی و طراحی یک تمدن جدید و پیشرفته در همه عرصه‌ها بر مبنای تفکر و اندیشه اسلام است. ۹۱/۱۲/</p>	<p>۲۴</p>

جدول شماره ۱: استخراج مفهوم تمدن نوین اسلامی از بیانات مقام معظم رهبری

به روش داده بنیاد (کدگذاری باز و محوری)

بر مبنای مرحله سوم از روش داده بنیاد، کدهای استخراج شده از مرحله کدگذاری محوری را بر مبنای قرابت مفهومی که با یکدیگر دارند مجدداً طبقه بندی و دسته بندی و کدهای تکراری حذف می‌شود. (کدگذاری گزینشی)

کدگذاری گزینشی	کدگذاری محوری	ردیف
<p>پیشرفت</p>	<p>پیشرفت همه‌جانبه ایجاد فضای جدید و راه تازه کسب جایگاه شایسته نگاه نسل نو به آینده روشن و دور</p>	<p>۱</p>

	<p>هزاران کار بزرگ و درخشان برای پیشرفت پیشرفت و سازندگی پیشرفت در همه عرصه‌ها بر مبنای تفکر و اندیشه اسلام</p>	
<p>همت و تلاش مجاهدانه عمومی</p>	<p>همت عمومی برای شالوده ریزی تمدنی نوین تلاش مجاهدانه و مجدانه همه مردم برای طراحی تمدن اسلامی باب این دوران هدف بلندمدت</p>	<p>۲</p>
<p>احیای تفکر و حاکمیت اسلامی</p>	<p>احیای تفکر اسلام سیاسی ایجاد یک حاکمیت اسلامی ارائه یک الگو جدید بازگشت به اسلام امت واحده اسلامی فراگیری فرهنگ اسلامی سیر تکوین تمدن سازی احیای تمدن و هویت خود بنای یک تاریخ جدید عرضه کردن هدیه الهی به ملت‌ها است</p>	<p>۳</p>
<p>کنار زدن تمدن غرب</p>	<p>نقطه مقابل منافع سرمایه‌دارهای صهیونیست و کمپانی‌دارهای ظالم و خون‌خوار دنیا نقطه‌رهایی از جهان‌بینی مادی و ظالمانه و اخلاق به لجن کشیده‌ای که ارکان تمدن امروزی غربند</p>	<p>۴</p>

	پیروزی حق بر باطل و بازسازی امت قرآن دیگر حقیقت و واقعیتی برای استکبار جهانی باقی نخواهد ماند	
--	---	--

جدول شماره ۲: استخراج مفهوم تمدن نوین اسلامی از بیانات مقام معظم رهبری به روش داده بنیاد (کدگذاری گزینشی)

در نهایت بر اساس کدهای جدید، تعریف مفهوم تمدن اسلامی این گونه قابل احصاء خواهد بود:

تمدن نوین اسلامی تمدنی است که بر اساس همت و تلاش مجاهدانه عمومی شکل خواهد گرفت و ضمن کنار زدن تمدن به انحطاط رسیده غرب، با پیشرفت همه جانبه در همه عرصه‌ها، به احیای تفکر و حاکمیت اسلامی رهنمون خواهد شد.

۲-۴. جایگاه سرمایه اجتماعی در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی

حال با بررسی بیانات رهبر معظم انقلاب^{مدظله} به عنوان اصلی‌ترین نظریه پرداز حوزه تمدن نوین اسلامی سعی می‌شود، جایگاه این سه شاخص در طراحی نقشه راه تمدنی که ایشان در طول این سال‌ها ترسیم کرده‌اند، استخراج شود. برای تحقق این امر به متن موجود کلیه بیانات معظم له تا فرودین ۱۳۹۷ رجوع شده است و به روش تحلیل زمینه‌ای با اعمال کدگذاری باز، محوری و گزینشی، تعریف دقیق و شاخص‌ها و مولفه‌های اصلی هر یک از کلیدواژه‌های آگاهی از مسائل عمومی، اعتماد مبتنی بر تعامل (ارتباطات) و مشارکت از دیدگاه ایشان استخراج شده است.

۱-۲-۴. آگاهی از مسائل عمومی

برای استخراج تعریف مفهوم آگاهی از مسائل عمومی از دیدگاه‌ها و بیانات رهبر معظم انقلاب^{مدظله} به روش داده بنیاد، ابتدا کلیه سخنرانی‌ها و بیانات معظم له مرور

شد و این نتیجه به دست آمد که ایشان برای انتقال مفهوم آگاهی عموم مردم جامعه از کلید واژه بصیرت استفاده و بر آن تأکید می‌کنند. بر همین مبنا، همچون روال قبل، کلید واژه بصیرت و یا کلید واژه‌های مرتبط با این عنوان از متون استخراج شد که در مجموع ۴۳ عبارت معنادار در زمینه این مفهوم حاصل شد. و بعد از کدگذاری محوری، بر طبق گزاره‌ها و مفاهیمی که در کدگذاری گزینشی حاصل شد؛ می‌توان تعریف و جایگاه آگاهی از مسائل عمومی در تمدن نوین اسلامی از منظر مقام معظم رهبری را این‌گونه بیان کرد:

بصیرت و آگاهی عمومی به معنی فهم دقیق موقعیت‌ها، اصل واقعیت‌ها و شناخت نیازها و احساس مسئولیت خواهد بود که در رأس همه نیازهای جامعه و نشانه انسان انقلابی است. آگاهی عمومی موجب حضور به موقع در صحنه، ایجاد کننده الطاف الهی، شرط رسیدن به موفقیت، حل تمام مشکلات و بهره برداری نکردن دشمن از ناآگاهی عمومی می‌شود.

بر این اساس می‌توان نتایج بصیرت‌افزایی و آگاهی را در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی در قالب چهار مولفه ذیل بیان نمود: ۱. حل مشکلات و رسیدن به پیشرفت. (بعد پیشرفتی تمدن) ۲. انقلابی شدن (بعد تلاش مجاهدانه)، ۳. ایجاد حس مسئولیت اجتماعی (بعد تلاش مجاهدانه)، ۴. مانع از ضربه نظام اسلامی (بعد احیای تفکر و حاکمیت اسلامی)

۲-۲-۴. اعتماد همراه با تعامل (ارتباطات)

برای استخراج تعریف مفهوم اعتماد از دیدگاه‌ها و بیانات رهبر معظم انقلاب^{مدظله} به روش داده بنیاد، همچون روال قبل، ابتدا کلیه سخنرانی‌ها و بیانات معظم له مرور شد و عبارات یا جملاتی که کلید واژه اعتماد و یا کلید واژه‌های مرتبط با این عنوان را داشتند، استخراج شد که در مجموع ۲۲ عبارت معنادار در زمینه این مفهوم حاصل شد. و بعد از کدگذاری محوری، بر طبق گزاره‌ها و مفاهیمی که در

کدگذاری گزینشی حاصل شد؛ می‌توان تعریف و جایگاه اعتماد در تمدن نوین اسلامی از منظر مقام معظم رهبری را این گونه بیان کرد.

وجود اعتماد متقابل میان مردم، مسئولان و رهبری در نظام، یک سرمایه اجتماعی است که دشمنان تاکنون برای سلب آن از هیچ کوششی دریغ نکرده‌اند. حضور گسترده و مستمر آحاد جامعه در انتخابات‌ها به معنی اعتماد مردم به نظام و مشروعیت‌بخشی به آن خواهد بود که البته با شفاف‌سازی و گزارش‌دهی صریح و به موقع مسئولان افزایش خواهد یافت.

بر این اساس می‌توان نتایج اعتماد مبتنی بر تعامل (ارتباطات) مبتنی بر تمدن نوین اسلامی را در پنج مولفه ذیل بیان نمود: ۱. پشتیبان و مشروعیت‌بخشی (بعد احیای تفکر و حاکمیت اسلامی)، ۲. شفاف‌سازی (بعد احیای تفکر و حاکمیت اسلامی)، ۳. مانع از هجمه به نظام اسلامی (بعد احیای تفکر و حاکمیت اسلامی)، ۴. سرمایه (بعد پیشرفت)، و ۵. ارتباط متقابل ملت و دولت (بعد پیشرفت).

۳-۲-۴. مشارکت عمومی

برای استخراج تعریف مفهوم مشارکت عمومی از دیدگاه‌ها و بیانات رهبر معظم انقلاب^{مدظله} به روش داده‌بنیاد، ابتدا کلیه سخنرانی‌ها و بیانات معظم له مرور شد و عبارات یا جملاتی که کلید واژه مشارکت و یا کلید واژه‌های مرتبط با این عنوان را دربرداشتند، استخراج شد که در مجموع ۳۷ عبارت معنادار در زمینه این مفهوم حاصل شد. و بعد از کدگذاری منحوری، بر طبق گزاره‌ها و مفاهیمی که در کدگذاری گزینشی حاصل شد؛ می‌توان تعریف و جایگاه مشارکت عمومی در تمدن نوین اسلامی از منظر مقام معظم رهبری را این گونه بیان کرد.

مشارکت عمومی به معنی دخالت و حضور همیشگی مردم برای مشروعیت نظام و تلاش برای ساختن آینده آن است که مصون‌کننده کشور از توطئه دشمنان خواهد بود. تقویت مردم‌سالاری، مشارکت مردم در حوزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی

و اقتصادی، ایجاد قدرت تحلیل همگانی، حصول پیشرفت در کشور از جمله پیامدهای افزایش مشارکت عمومی در جامعه خواهد بود. تأکید بر برگزاری انتخابات‌ها، راهپیمایی‌ها، نامگذاری سال با این عنوان و غیره، نمونه‌هایی از مصداق‌های برقراری مشارکت عمومی در جامعه محسوب می‌شود.

بر این اساس نتایج مشارکت را در مسیر تمدن نوین اسلامی می‌توان در قالب سه مولفه ذیل بیان کرد: ۱. مصون سازی و دفاع از نظام اسلامی (بعد احیای تفکر و حاکمیت اسلامی)، ۲. حصول پیشرفت (بعد پیشرفت)، و ۳. شکل دهنده آینده (بعد احیای تفکر و حاکمیت اسلامی و پیروزی حق بر باطل)

۳-۴. چگونه افزایش سرمایه اجتماعی به تحقق تمدن نوین اسلامی می‌انجامد؟ جدول ذیل مبتنی بر کدگذاری بیانات رهبر معظم انقلاب نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی و پرداخت به شاخص‌های اصلی آن گامی اساسی در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی خواهد بود:

ابعاد تحقق تمدن نوین اسلامی	شاخص‌های سرمایه اجتماعی	نتایج تحقق و افزایش شاخص‌های سرمایه اجتماعی
پیشرفت	مشارکت	۱. حل مشکلات و رسیدن به پیشرفت
	اعتماد مبتنی بر تعامل (ارتباطات)	۲. سرمایه بودن اعتماد
	آگاهی و بصیرت	۳. ارتباط متقابل ملت و دولت
تلاش مجاهدانه	مشارکت	۱. انقلابی شدن
	اعتماد مبتنی بر تعامل (ارتباطات)	۲. ایجاد حس مسئولیت اجتماعی

	آگاهی و بصیرت	
<p>۱. مانع از هجمه و ضربه به نظام اسلامی</p> <p>۲. پشتیبان و مشروعیت بخشی به نظام</p> <p>۳. شفاف سازی</p> <p>۴. مصون سازی نظام اسلامی</p> <p>۵. شکل دهنده به آینده</p>	مشارکت	<p>احیای تفکر و حاکمیت اسلامی</p>
	اعتماد مبتنی بر تعامل (ارتباطات)	
	آگاهی و بصیرت	
	مشارکت	
	اعتماد مبتنی بر تعامل (ارتباطات)	
<p>شکل دهنده به آینده</p>	آگاهی و بصیرت	<p>پیروزی حق بر باطل</p>
	اعتماد مبتنی بر تعامل (ارتباطات)	
	مشارکت	

با چنین رویکردی و چنین شاخصه‌هایی وقتی به سراغ تمدن غربی برویم، پاتنم سرزمین بیچارگی و وحشت^۱ را نسبت به تمدن غربی و امریکایی مبتنی بر بی توجهی به شاخص‌های سرمایه اجتماعی ترسیم می‌کند. در واقع وی جامعه‌ای را نشان می‌دهد که تماشاگران تلویزیونی شیفته‌ای دارد و سیاستمداران لاقید و بی توجه به امور مردم، قراردارند و آن‌جا سرزمینی است که فقر و جنایت مورد بی توجهی است و رونق اقتصادی بلند مدت دست نیافتنی است. (فیلد، ۱۳۸۴، ص ۵۲) از همین رو، جهانی شدن به عنوان جریان اصلی توسعه جهانی که منتخب تمدن غربی است، خود به عاملی در راستای کاهش سرمایه اجتماعی تبدیل می‌شود.

^۱ dystopia

نتیجه‌گیری

در پژوهش پیش رو تلاش شد از نظریه جدید «تمدن نوین اسلامی» که در سال‌های متمادی توسط رهبر معظم انقلاب^{مد ظله} مطرح و تبیین شده است، تعریفی ارائه شود. همانگونه که در تعریف نیز اشاره شد یکی از مهم‌ترین شاخص‌های ایجاد تمدن نوین اسلامی همت و تلاش مجاهدانه عمومی است. در این پژوهش سعی شد این بُعد از مباحث تمدن‌سازی ایشان بیشتر تشریح و مورد واکاوی قرار گیرد. به طوری که برای تحقق این مهم بر مباحث سرمایه اجتماعی که با این موضوع قرابت بیشتری دارد، تمرکز شود. چرا که امروزه سرمایه اجتماعی نقشی بسیار مهم در نظام سازی اجتماعی ایفا می‌کند، به نحوی که در غیاب آن نه تنها سایر سرمایه‌ها اثر بخشی خود را از دست می‌دهند بلکه پیمودن راه‌های پیشرفت و تکامل نیز ناهموار و دشوار می‌شود. به طوری که دستیابی به پیشرفت مستلزم به کارگیری و بهره‌برداری بهینه از انواع سرمایه به ویژه سرمایه اجتماعی است. زیرا سرمایه اجتماعی ذخیره‌ای از حس اعتماد مبتنی بر تعامل، آگاهی و مشارکت در بین افراد یک گروه یا جامعه محسوب می‌شود که اعضای یک اجتماع را به هم متصل می‌کند و در عین حال مبادلات میان آن‌ها را سریع، راحت و کم هزینه می‌کند. البته تحقق این مهم زمانی میسر می‌شود که مفهوم سرمایه اجتماعی، ابعاد و پیامدهای آن به خوبی شناسایی و درک شود که این امر مستلزم اتخاذ رویکردی جامع و کل‌نگر به این مفهوم و پیامدهای آن به صورت همزمان است. برای دستیابی به این رویکرد ابتدا مروری بر ادبیات تولید شده در حوزه مفهوم سرمایه اجتماعی انجام و مهم‌ترین مؤلفه‌های آن استخراج شد. سپس برای پاسخ به این پرسش که این شاخص‌ها و مؤلفه‌ها در نظریه تمدن نوین اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب^{مد ظله} چه اثراتی دارند به بیانات ایشان رجوع و تلاش شد تعریف دقیقی ایشان از هر یک از مفاهیم مشارکت، آگاهی عمومی و اعتماد استخراج شود.

همانگونه که مشخص شد این شاخص‌ها در نگاه رهبر معظم انقلاب^{مدظله} می‌توانند ابعاد تمدن نوین اسلامی را محقق سازند و نتایجی چون حل مشکلات تمدنی و پیشرفت تمدنی، انقلابی شدن جامعه، پشتیبانی و مصونیت بخشی به نظام اسلامی، افزایش و ایجاد سرمایه ویژه جهت تمدن‌سازی و ایجاد ارتباطات متقابل دولت و ملت به همراه ایجاد حس مسئولیت اجتماعی را در پی خواهد داشت.

این موارد و هدفگذاری‌ها علی‌رغم همه تلاش‌های سیاستگذارانه در تمدن غربی و امریکایی، چنان تمدن غربی را با چالش مواجه نموده است که بحران‌های کاهش سرمایه اجتماعی غیرقابل انکار است و توجه نظریه پردازان و صاحب نظران غربی به اهمیت بخشی و توجه توأمان به سرمایه اجتماعی، مفقود بودن و عدم برخورد ثابت و پایدار با شاخص‌های سرمایه اجتماعی را نشان می‌دهد. چنانکه نوع، نحوه و میزان مشارکت مردم در تمدن غربی خود گویای بسیاری از این کمبودها و شکاف‌هاست تا جایی که با وجود توسعه همه‌جانبه ارتباطات و رسانه‌های نوین، طبق توصیفی که رابرت پاتنم از جامعه امریکایی ارائه می‌دهد، خیلی کم‌تر از دو یا سه دهه پیش با جامعه خود در ارتباط هستند و افول امریکا و گسترش شکاف‌های هویتی و قطبی شدن بیش از حد جامعه که در اعتراضات سال ۲۰۲۰ و در ماجرای قتل جرج فلویید توسط پلیس و نیز حمله معترضان به نتایج انتخابات ریاست جمهوری به کنگره ایالات متحده صورت گرفت، نمودهایی از آن است.

کتابنامه

- الویری، محسن (۱۳۹۲)، اندیشه مهدویت و تمدن نوین اسلامی، فصلنامه انتظار موعود، شماره ۴۲، صص ۷-۲۶.
- اباذری، یوسف؛ شریعتی، سارا، و فرجی، مهدی (۱۳۹۰)، فرا روایت تمدن یا فرآیند تمدن‌ها؟! خوانشی پروبلماتیک فرهنگ- تمدن، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، شماره ۲، صص ۱-۱۹.
- اکبری، مرتضی و رضایی، فریدون (۱۳۹۳)، واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری. تهران: دوفصلنامه مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی، شماره ۵، صص ۸۵-۱۰۸.
- ابن خلدون، عبدالرحمان (۱۳۶۶)، مقدمه، ترجمه محمد پروین گنابادی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۲)، نبود سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در امنیت، تهران، نشریه پژوهشی آموزشی و اطلاع‌رسانی، شماره ۱۱ و ۱۲.
- اسمیت، فیلیپ (۱۳۸۷)، درآمدی بر نظریه فرهنگی، ترجمه حسن پویان، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- بهمنی، محمدرضا (۱۳۹۳)، تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، فصلنامه نقد و نظر، شماره ۷۴، صص ۱۹۸-۲۳۷.
- پیران، پرویز؛ موسوی، میرطاهر و شیانی، ملیحه (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی در ایران: کارپایه مفهومی و مفهوم‌سازی سرمایه اجتماعی - با تأکید بر شرایط ایران - تهران، فصلنامه رفاه اجتماعی. شماره ۲۳، صص ۷-۴۴.
- تافلر، آلوین (۱۳۸۵)، موج سوم، ترجمه شهین دخت خوارزمی، تهران: علم.
- تأملین، فردریک (۱۳۸۵)، گزیده آثار توبین بی، ترجمه محمد حسین آریا، تهران: امیرکبیر.

ترکزاده، جعفر و محترم، معصومه (۱۳۹۱)، تدوین و ارائه الگویی یکپارچه از سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن. فصلنامه پژوهش‌های مدیریت انتظامی. شماره ۷. صص ۴۳۴-۴۱۳.

جهان‌بین، فرزاد، و معینی‌پور، مسعود (۱۳۹۳)، فرآیند تحقق تمدن اسلامی از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۳۹، صص ۲۹-۴۶.

چلبی، مسعود (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری اجتماعی، تهران: نشرنی.

حبیبی، غلامحسین (۱۳۹۳)، بینش روش‌شناختی تحقیق در علوم اجتماعی پارادایم‌ها، روش‌ها و تکنیک‌ها، تهران: کتاب همه.

حسینی خامنه‌ای، سیدعلی (۲۰۱۶/۱۲/۰۲)، بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای. Retrieved from <http://khamenei.ir> (مدخله).

دورانت، ویل (۱۳۸۶)، تاریخ تمدن: مشرق زمین: گهواره تمدن، ترجمه احمد آرام و دیگران، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

ذکایی، سعید (۱۳۹۳)، اسلایدهای کلاس درس روش تحقیق، دانشگاه علامه طباطبایی (ره).

شجاعی باغینی، محمد مهدی و همکاران (۱۳۸۷)، مبانی مفهومی سرمایه اجتماعی، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

فرمهبینی فراهانی، محسن (۱۳۹۵)، الزامات تحقق تمدن نوین اسلامی، فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۶۷، صص ۸۳-۱۰۱.

فروید، زیگموند (۱۳۸۲)، ناخوشایندی‌های فرهنگ، ترجمه امید مهرگان، تهران گام نو.

- فروید، زیگموند (۱۳۸۹)، *ناخوشایندی‌های فرهنگ (تمدن و ناخرسندی‌های آن)*، ترجمه امید مهرگان، تهران: گام نو.
- فلیک، اووه (۱۳۸۷)، *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹). *پایان نظم* (ترجمه غلامعباس توسلی). تهران: انتشارات جامعه ایرانیان، چاپ اول.
- فیاض، ابراهیم (۱۳۸۷)، *ایران آینده به سوی الگویی مردم‌شناختی برای ابرقدرتی ایران*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- فیلد، جان (۱۳۸۴)، *سرمایه اجتماعی*، ترجمه جلال متقی، تهران: مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
- کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، *بنیادهای نظریه اجتماعی* (ترجمه منوچهر صبوری)، تهران: نشرنی، چاپ اول.
- مارکس، کارل (۱۳۸۶)، *سرمایه*، ترجمه ایرج اسکندری، تهران: فردوس.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۰)، *روش تحقیق کیفی ضد روش ۲*، مراحل و رویه‌های علمی در روش‌شناسی کیفی، جلد دوم، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۹)، *ضد روش (منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی)*، جلد اول، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- مطهری، مرتضی (۱۳۵۷)، *خدمات متقابل اسلام و ایران*، تهران: صدرا.
- موسوی، میرطاهر (۱۳۸۵)، *مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی*. تهران: *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۲۳، صص ۶۷-۹۲.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۸۴)، «برخورد تمدن‌ها»، در پاسخ به آسیا به نظریه برخورد تمدن‌ها، ترجمه سید صادق خرازی، تهران: خورشید آفرین.
- واسعی، علیرضا (۱۳۹۴)، «فلسفه تمدن نوین اسلامی؛ ماهیت و مبانی»، *فصلنامه مشکوه*، شماره ۱۲۸، صص ۸۳-۹۹.

ویر، ماکس (۱۳۸۴)، *اقتصاد و جامعه*، ترجمه عباس منوچهری و دیگران، تهران: سمت.

Baker, W. E. (۱۳۸۴). The Social Structure Of National Securities Market. American Journal of Social Dynamic of Financial Market. Greenwich: JIP press.

Bourdieu, P. (۱۹۸۷). The Forms of Capital. In Handbook of Theory and reaserch for the social of education. Edited by john G. Richardson, Westport. CT: Greenwood press. Inc.

Coleman, J. S. (۱۹۹۸). Foundation of social theory. Cambridge, Harvard Univercity press.

Coleman. J. S (۱۹۹۰). Social Capital. In Foundations of social Theory. Edited by james S. Coleman. Harvard. AM: The Belknap pess of Harvard Univercity Press.

Espeller berg, A (۲۰۰۱). Framework for the measurement of social capital in new Zealand. Social capital programmed taem. Statistics new Zealand.

Field, J. (۲۰۰۳). Sual capital and Human capital. Londen and New york: Rutledge.

Foley, M. & Edwards, B. (۱۹۹۹). Is it time to disinvest in social capital? Jornal of poplic policy. Vol ۱۹. No. ۲, pp ۱۴۱-۱۷۳.

Fukuyama, F. (۱۹۹۵). Trust: the social Virtues and the creation Prosperity. New York: free press.

Furstenberg, G. (۱۹۹۸). Social capital the role of fathers in the family. Lawrence Erlbaum. New Jersey

Grootart, c: Narayan, d. , Jones, V. N. & Woolcock, M. (۲۰۰۴). Measuring Social Capital. Word banking working. No. ۱۸.

Lin, N. (۲۰۰۱). Social capital: A theory of social structure and action. Cambridge university press

McLuhan, Marshall. (۲۰۱۱). The Gutenberg Galaxy, Toronto:

University of Toronto Press.

Pope, J. (۲۰۰۳). Social capital and social capital Indicators: A reading list. Working Paper Series, no. , pp. ۱۰.

Putnam, R. D, Leonardi, R. & Nannetti, V. (۱۹۹۳). Making democracy work: civic tradition in modern Italy. Princeton. NJ: Princeton University press.

Putnam, R. D. (۲۰۰۰). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon and Schuster, New York.

Wall, Ellen. Gabriele Ferrazzi, & Frans Schreyer. (۱۹۹۸). Getting the good on social capital. Rural sociology. ۶۳(۲).

